

A RITMIKAI SZABADSÁGRÓL

Írta: TÖRÖK GÁBOR

Radnóti Miklós halálának 25. évfordulójára

1. A poetica licentia a klasszikus stilisztika szerint az alkotónak csakis formai lehetősége. Itt az ideje, hogy ezt a szemléletet bíráló módon felülvizsgáljuk. Ugyanis nyilvánvaló, hogy a nyelvi vonatkozású költői szabadságot nem lehet elszakítani a költő valóságábrázoló és önmagát kifejező szabadságának teljességétől. Tehát a költő nyelvi szabadsága a művészi kifejezéshez és ábrázoláshoz szükséges formai eszközök felismerése és alkalmazása.

A régiek is tudták, hogy a poetica licentia érvényesülhet a nyelv minden síkján. A szótanban: a költő felhasználhat elavult, rétegnyelvi és nyelvjárási szavakat, sőt jogosult egyéni-egyszeri szóalkotásra is. A mondatban a poetica licentia — többek között — az inverziókban, a köznyelvinél lényegesen tömörebb vagy tömöttebb és a megszokottnál sokkal terjedelmesebb mondatok szerkesztésében érvényesül. Még a hangtan területe sem csak ritmikai lehetőségeket ad: a hangulatteremtő fonetikai provincializmusokon és archaizmusokon kívül a rímelés is követelhet a költőtől fonetikai változtatásokat.

Fejtegetéseimet a továbbiakban egyetlen részterületre korlátozom: a versszótag időtartamát befolyásoló költői ritmikai szabadságra. [1] A szótagok időértékét módosítani lehet mind a magánhangzók, mind a mássalhangzók időtartamának megváltoztatásával. Azt azonban mindig szemünk előtt kell tartanunk, hogy ez a módosítás mást jelentett a XVIII. és XIX. század fordulóján, mint ma. [2] A magyar irodalmi nyelv beszédhangjainak időtartama az egyes szavakban csak a múlt század elején rendeződött a nagyszabású „prozódiai vita” eredményeképpen. [3] Nem úgy, hogy minden szóalak helyes kiejtését vagy írását meghatározták, ez épp napjaink feladata, olyan feladat, amely korántsem azonos a helyesírási egységesítéssel. Az alapot a vita mégis megteremtette az ilyen vonatkozásban is egységesülő irodalmi nyelv létrejöttéhez. Régi költőink tehát nem úgy vették igénybe a ritmikai költői szabadságot, hogy kitörtek valamilyen norma keretei közül, hanem nagyjából egyenrangú vagy alacsony vagy táji szóalakváltozatok közül válogattak a versforma szükségletei szerint. Velük szemben a mai lírikus poetica licentiával valóban elhagyja a helyesírási, sőt gyakran a helyesírásnál jóval tágasabb, most megfogalmazódó kiejtési norma területét is. Eltér ezektől a normától, de nem önkényesen, nem akármikor és a kárhogyan. A normákon kívül, azok alatt álló szóalakok felhasználását a nyelvész akkor helyeselheti, ha van társadalmi-történelmi gyökerük: régi nyelvi vagy táji formák, illetve létüket társadalmi érvényű analógiák támogatják.

2. A ritmikai poetica licentia tehát nem szubjektív önkény, nem egyénieskedés, hanem az alkotás ritmikai szükségleteinek a felismerése és szolgálata az anyagul használt nyelv adta lehetőségeken belül. Ebből pedig az is következik, hogy méltán, marasztalhatunk el ritmikailag minden olyan verses művet, amelyben a normától való eltérésnek nincs költői funkciója. Sajnos, a bírálóknak ezt a területét ma telje-

teljesen betűhív közlés a helyes.” — „Az 1832 óta eltelt idő irodalmi alkotásainak ... közlésében az érvényes helyesírási szabályzat szerint oly módosítások tehetők, amelyek nyilvánvalóan a jelölésmódot illetik, vagyis csupán technikai természetűek.” — „Meg kell őrizni azonban az író nyelvallapotát tükröző írássajátságokat.”; e) „A jegyzetekben a változatok helyesírási eltéréseinek a közlése csak akkor maradhat el, ha tartalmi, hangtani, verstani jelentőségük nincs!” [6]. Sajnos ezek a rokon-szenves irányelvek a szövegkritikai kiadványokban nem valósultak meg teljesen. Lássunk néhány példát! József Attila verseinek második szövegkritikai kiadásában így hangzik a „Gyermekeké tétél” egyik sora:

„reám zúdítja minden pillanat.”

A jambikus ritmusú költemény *zúdítja* alakot kíván: így olvashatjuk a költő összes verseinek Cserépfalvi-féle kiadásaiban is, valamint a Magyar Klasszikusok sorozatban 1952-ben megjelent válogatott műveiben is. Előfordul e kritikai kiadásban olyan pikáns eset, hogy fényképmásolatban is közlik a „Flórának” egyik kiadását; ebben a poetica licentia következő esetét láthatjuk:

„az elmúlástól tetten érten ...”.

A kiadás főszövegében mégis *elmúlástól* alak áll, és a jegyzetek közt sem találjuk meg a lefényképezett *elmúlástól* változatot. A Flóra-ciklus Hexaméterek című darabjában is megsérül egy sor:

„Illan a könnyű derű, beleresszket az égi magasság ...”

Helyesen: *könnyű*. A Párbeszéd hexamétereit hat (!) prozódiai-ritmikai hiba rontja. Nem folytatom. Akár a szerkesztők, akár a szedők és korrektorok a felelősek, mindenképpen szükséges a tudományos kiadások végére az óhatatlanul becsúszott hibákat helyesbítő jegyzék.

Ha a legigényesebb kiadásokban sem ritkák a prozódiai szeplők, nyilván súlyosabb a helyzet a tömegkiadványokban. Nem kívánhatjuk, hogy a nagyközönség számára készült kötetek a régi verses műveket szinte betűhíven közöljék. Önmagában szükséges, helyes, jó törekvés a helyesírási modernizálás. Védni lehet azt az álláspontot is, hogy a szöveg elavult hangtani állapotát is korszerűsítsék az ilyen kiadványokban. De a leghatározottabban védenünk kell az eredeti versritmust. Azoknak a klasszikus költőknek az újrakiadásakor, akiknek életműve még nincs szövegkritikai szinten feldolgozva, vagy akiknek a helyesírása és nyelvi-fonetikai sajátosságai túlságosan távol állanak tőlünk, a kiadó okvetlenül aprólékos filológiai munkára kényszerül. Ennek csak része — és nem is okvetlenül a legnehezebb feladatot jelentő része — a szótagok eredeti időtartamának a helyreállítása. Hogy csak egy kérdést említek: igen nehéz megállapítani, hogy a XVI—XVII. század verses alkotásainak nyelvét mennyire kell a tömegkiadásban korszerűsíteni. Az eredeti kéziratnak vagy nyomtatványnak a nyelvét teljesen megőrizni aligha érdemes ilyen esetekben, hiszen korántsem biztos, hogy az a költő is egyúttal, nem pedig a nyomdászé vagy másolóé. De teljesen modernizálni sem lehet, mert ez az eljárás a rímeket, akrosztikonokat is megrongálhatná. Hogy a középutat meg lehet találni, bizonyítja az újabb Balassi-kötetek szövege (gondozza: ECKHARDT SÁNDOR). Hasonlóképp kielégítő a „Hét évszázad magyar versei”-nek a szövegmegoldása. Középiskolai tankönyveinkben már korántsem ilyen rózsás a helyzet: nem ritkák a ritmikai hibák. A kissé régebbi vagy igénytelenebb verskötetekben pedig még gyakrabban bukkanunk a versek ritmusát megzavaró, elrontó hibákra. „A Reményhez” című Csokonai-vers közismert kezdősorainak trochaikus ritmusa van:

„Földiekkel játszó

— u | — — | — — |

Égi tűnemény ...”

‘u | ‘u | —

Öt átnézett régi kiadásból kettőben „helyesírásoították” *tűnemény*-re. Vajda János „Húsz év múlva”-jának alapritmusa jambikus:

„Mint a Montblanc csucsán a jég ...”

— ‘ | — ‘ | u ‘ | u —

Ennek öt kiadásából is akadt egy *csúcsán*-os sorú. Jambikus Radnóti Miklós „Tétova ódá”-ja is:

„Fáradt vagy, s én is érzem, hosszú volt a nap ...”

— ‘ | — ‘ | u ‘ | — ‘ | u ‘ | u ‘ |

Az arány itt a legrosszabb. Az ötből csak az 1948. évi, precíz gyomai Kner-kiadásban olvasható *hosszu*, a többi négyben *hosszú* van: egy jambus áldozatul esett a magyar helyesírásnak.

Nyelvészek közt is terjed az a tévhit, hogy felső nyelvállású magánhangzóink az írógép hatására kezdtek rövidülni a köznyelvben. Nem térek ki e felfogás cáfolatára, de megjegyzem, hogy a kiadók nemcsak a ritmika kívánta hosszú *í, ú, ű*-t rontják rövidre, hanem indokolatlanul ragaszkodva a helyesírási szabályzathoz, a rövid vokálisokat is meg-megnyújtják. E vonatkozásban tehát nincs helye semmiféle írógépes magyarázatnak.

4. A költőnek a mű szolgálatában álló ritmikai szabadságát azonban nemcsak a kiadó csorbíthatja, hanem a szavaló, az előadó is. A művet szolgáljuk, ha tisztázuk az előadói szabadság mibenlétét. Rosszul gondolkodik, aki a kérdést úgy teszi föl, hogy érvényesítheti-e a versmondó művész a saját egyéniségét vagy sem. Természetesen nem lehet nem érvényesítenie. Az előadói szabadság az előadóművész feladatát meghatározó szükségszerűség aktív felismerése; ez a feladat pedig az, hogy a versebe sürített üzenettartalomnak mennél nagyobb részét közvetítse. Ezt nyilván nem teheti meg másként, mint hogy saját egyéniségét, érzelm-, indulat- és élményvilágát, pszichikai és fizikai adottságait, hangszínbeli és hangképzési sajátosságait a mű szolgálatába állítja. Miért volna ez elfojtása az egyéniségnek? Két kiváló előadóművész nem azért mondhatja el igen eltérő módon ugyanazt a verset, mert érvényesíthetik szubjektív elképzeléseiket, hanem éppen eltérő személyiségük miatt kell szükségszerűen más-más eszközrendszerrel alkalmazniuk ugyanannak a célnak: az alkotás hű tolmácsolásának az érdekében. Az adott előadói személyiséghez viszonyítva válik szükségessé a gyorsabb vagy lassabb előadási tempó, az eltérő dinamika; nagy különbségek adódhatnak a szünetek alkalmazásából, a mondatok dallamának szélesebb vagy szűkebb hangközöket átfogó megformálásából stb. Még a vers ritmusát is lehet mellékhangsúlyokkal élesíteni vagy elhagyásukkal tompítani. De nem válhat szükségessé magának az alkotásnak a megváltoztatása! Nem változtathatja meg az előadó a szótagok időtartamát!

Laikusok kifogása, hogy a szótagok köznyelvitől eltérő időtartamának megtartását a versmondásban mesterkéltnek, modorosnak, esetleg tájiasnak érzi a hallgató. A hallgató észre sem veszi. Az a hangtani jelenség, amely a gyakorlati nyelvi érintkezésben azonnal föltűnne egy fővárosinak (pl. *fűszál, pirossa* '[vminek a] pirosa'), a szavaltatban rejtve marad, titkon teljesíti ritmikai funkcióját a versben. Sok előadónk — rangos művészek is — tévesen értelmezi az előadói természetességet. Elsűrkíti, elprózaizálja a verset: mint valami meztelenséget takargatja a ritmust,

mint spontánul fakadó káromkodást fojtja vissza, nyeli el, enjambement-osítja a rímeket. Ezeknek Kosztolányi szavait ajánlom figyelmükbe: „Természetesen szavalni: fából vaskarika. A költészet több, mint a természet, az annak a fölfokozása ... Az igazán kiválók ... nem akarták elhíttetni közönségükkel, hogy a vers és szavalás „természetes” dolog, s éppen ebben voltak természetesek ... Természetes dolog beszélni, közölni óhajainkat, elmesélni, mi esett meg velünk itt vagy ott. De szavalni egyáltalán nem természetes dolog. A jó művész így is fogja föl feladatát” [7].

Lesznek, akik a versmondás részletkérdéseivel nem foglalkozva azt gondolják, hogy oktanul verem félre a harangokat, ez a veszély nem fenyegeti a magyar verskultúrát. Hadd bizonyítsam igazamat az elszálló szó megidézése helyett a bárkinek rendelkezésére álló hanglemezekről vett adatokkal. Néhány éve megjelent négy nagy mikrolemezen „A magyar líra gyöngyszemei” című reprezentatív válogatás [8]. Több-ször is végighallgatva ezeket a verseket, megállapítottam, hogy az időmértékes ritmusúak közt egyetlen egy sincs, amely az eredeti prozódiaiban, a szótagok eredeti időtartamát megtartva került fölvételre. Pedig ha a költeményeket előadó művészek névsorán végigfutunk, ilyen nevekre találunk: Ascher Oszkár, Básti Lajos, Besse-nyei Ferenc, Gáti József, Kálmán György, Major Tamás, Pálos György, Ruttkay Éva, Tolnai Klári. Nem vonom kétségbe e művészek érdemeit a versszeretet és versértés terjesztésében, a magyar verskultúra szintjének emelésében, sőt véleményem szerint éppen az ő eddigi tevékenységük teszi időszerűvé, sőt szükségessé, hogy az előadói prozódiaik ne csak általános, hanem részletkérdéseivel is foglalkozunk. E művészek ritmikai hibákat elkövetve is élménnyel ajándékozzák meg hallgatójukat. De állítom, hogy ezt a művészi hatást a ritmikai hűség még fokozná.

A továbbiakban az említett lemezek ritmushibáinak a tengeréből csak szemel-vényeket adok, hogy állításomat igazoljam:

A Szózat eredeti [9] ritmusa ez:

„A nagy világon e[k]kivül ...”

u ' | u ' | u ' | u ' |

„A hosszú harc alatt ...”

Bessenyei Ferenc előadásában: *e kívül; hosszú.*

A „Gondolatok a könyvtárban” soraiból:

„Hamis bírák és zsarnokok mezéből ...”

„Hogy majd belőle csinos könyv legyen ...”

„Számon kívül maradtak: Ixion ...”

„A csillagászat egy vak koldus-asszony ...”

A kiemelt szók Básti Lajos kiejtésében: *bírák, csinos, kívül, koldús (!?)*.

A „Szeptember végén”-ből:

„Még ifju szívemben a lángsugarú nyár ...”

„Holnap nem omolsz-e sirom fölibe?”

„S rábírhatsz-e majdan egy ifju szerelme ...”

„Letörleni véle könnyüimet érted ...”

Sinkovits Imre előadásában: *ifjú szívemben a lángsugarú(!), sirom, ifjú, könnyüimet.*

Néhány példa a „Húsvét előtt” című Babits-versből:

„sodrában a szörnyü malomnak ...”

„zúgásán át dalomnak izét

a kinnak izén

tudnám csak érzeni, akkor is ...”

Kálmán György kiejtése: *szörnyü, izét, izén.*

Egy másik Babits-versből, az „Esti kérdés”-ből:
 „s oly óvatossan, hogy minden *fűszál*
 lágy leple alatt *egyenessen* áll ...”
 „vagy vedd példának a piciny *fűszálat* ...”
 Tolnai Klárinál: *fűszál, egyenesen, fűszálat*.

E legutóbbi esetek különösen tanulságosak. Az „Esti kérdés”-t ugyanis ismerjük a költő saját előadásában is [10], és ő *egyenessen-t, fűszál-t, fűszálat* mond. Csak a felületesség, a felszínesség magyarázhatná ezeket az alakokat a költő szekszárdi anyanyelvjárásával: ugyanis ahol ez a „dunántúliasság” ellenkezik a vers jambusainak a követelményeivel, ott Babits nem engedi érvényre jutni. Nem mond *a vízi* helyett *a vízi* formát.

U—U, UU|U

Forma és tartalom viszonyát csak a metafizikus gondolkodás tartja statikusnak, állandónak, változatlanak. Valójában ez a viszony igen mozgékony, változékony: a forma (a versforma is) átcsap a tartalomba. Vajon csak a legkülsőbb formai burkot sérti meg, aki a „Húsvét előtt” halálmalom-zakatolását ritmikailag indokolatlanul megzökkentgeti? De tartalomnak és versformának korántsem mindig ilyen közvetlen és egyszerű a viszonya. Olykor csak végső soron összhang: a részleteket tekintve a ritmus hol összhangban, hol feszültségben van a tartalommal. Így van ez a „Szeptember végén”-ben is. A hivalkodó, pergő ritmus ellenkezésben van a „Fejfámra sötét lobogóul akaszd”, összhangban az „Elhull a virág, eliramlik az élet” sorral. A forma és tartalom közti feszültségek keltése és feloldása szintén része a költemény hatótényezőinek. Ha az előadó akár a mai helyesírás hatására, akár az ilyen hatás túlkompenzálásaképpen megakasztja ezt a sodrást, ha letompítja ezt a lüktetést, akkor a forma és tartalom közti feszültségekeltés-feloldás e játékát szünteti meg, vagy legalább is szűrkíti el.

Az említett lemezeken hallhatjuk Petőfinek „Levél egy színész barátomhoz” című költeményét (előadja: Major Tamás). Ennek az episztolának a versformája drámai jambus, blankvers. Tartalom és ritmus kétszeresen szerencsés találkozása. Szerencsés azért, mert a klasszikus episztolának nálunk ez kedvelt versformája volt már Petőfi előtt is (l. például Berzsenyinek „A Pesti Magyar Tudós Társasághoz”, „Levél Vitkovics Mihályhoz” és „Dukai Takách Judithoz” című alkotásait). De még szerencsésebb azért, mert el ne felejtjük, a vers színészekhez szól. Olyan emberekhez, akiknek a drámai jambus szinte a vérükbe ivódott, s olyan korban, amelyben a ritmust a színész sokkal jobban éreztette, mint ma. Emlékezzünk Arany János Bolond Istókjának színészi élményére:

„S lábához esve, mond: »Kegyelmes herceg!«
 S’attöbbsi; — mondja szívből, melegen ...”

„Másnap korán hivatja a *régisseur*:
 »Jól van, barátom; *tudta* szerepét,
 De mondja fel csak, kezdje újra, többször —
 No lássa, hogy az *accentusba’* vét;
 ’Ke-*gyel*mes herceg!’ így; halkan először,
 Ott hangsúlyozva *gyel*, a közepét.
 ’Ke-*gyel*mes’ érti hát már ...? nem *kegyelmes*.
 Maga nem kap *rollét*, ha nem figyelmes.«”
 (II. ének 73—74. strófa)

A mesterkélt skandalásról régesrég leszokott a versmondó. A szótagok időtartamának megőrzése azonban korántsem skandalás! Kezdetleges ellenvetés, hogy a vershallgatók zöme úgysem ismeri a blankverset! Nem azzal válaszolunk rá, hogy az ötös-hatodfeles jambus tananyag a középiskola első-második osztályában. Ez a versforma — ha hat — nem ismeretként hat: aki többször hallott más ilyen formájú, fenséges hangulatú verset (például a „Gondolatok a könyvtárban”-t) vagy drámát (Shakespeare-tragédiát), abban önkéntelenül is asszociálódik az új vers élményéhez a régebbi versé és drámáé, s mintegy megtoldja, kitágítja, átszínezi. Petőfi színész-episztolájának a felszínen olykor-olykor játszi hangulata alá így vet a versforma komoly árnyékot, így készíti elő a korántsem játszi befejezést. Azaz így volna, ha a versmondó nem prózaírástana el a szöveget több mint húsz prozódiai hibával. Lásunk néhányat!

„Könnyíte rajt a víg könnyelműség ...”

— — — — —
— — — — —

„Mire való is már a fényűzés ...”

„Imádja, úgy a művészetet ...”

„Ha meghívásom nem méltóztatik ...”

„S tudj’ a manó mily csábításokat ...”

Az előadó kiejtésében: *könnyelműség, fényűzés, művészetet, meghívásom, csábításokat* stb. — A hibákért persze nemcsak a művészt terheli felelősség, hanem a lemez rendezőjét, Szinétár Miklóst és szerkesztőjét, Ungvári Tamást is, hiszen újabb, javított ritmikájú szalagra vétellel a hibasorozatot teljesen kiküszöbölhették volna.

Félő, hogy túl sötét képet festettem a magyar verskultúráról, noha színvonala tagadhatatlanul és állandóan emelkedik. Fejtegetéseimet ezért pozitív példával zárom le. Egy másik lemezt vizsgálunk meg, amelyen Gábor Miklós mondja el Radnóti „Hetedik eklogá”-ját [11]. Radnóti hexametera is tartalommá átcsapó versforma. Életveszélyben, a biztos halál tudatában írta a költő a Hetedik eklogát. Elsikolthatta volna szabadversben is ezt az élményét. De ő a formát vállalva az emberi közösséget vállalta, egy évezredek óta érlelődő humanizmus őrzését vállalta. Ez is az oka, hogy eklogája, amely végül szinte csak versformájában hasonlít a Vergíliusiéhoz, mégsem hat leverően, benne van a katharzis fölemelő derűje, a bukásában is győztes tragikus lírai hősnek, magának a költőnek elpusztíthatatlan embersége is. „Ékezetek nélkül, csak sort sor alá tapogatva” írja versét? Az abdaki sírból előkerült notesz bizonyítja, hogy másnap, nappal mégis a helyükre kerültek a szükséges, a ritmus kívánta ékezetek.

Gábor Miklós is eltér nagy néha ettől a valóban megszentelt ritmustól:

„Látod-e, esteledik, s a szögesdróttal beszegett, vad

tölgykerítés, barak oly lebegő, felszívja az este.

Rabságunk keretét elereszti a lassu tekintet ...”

Az előadónál: *tölgykerítés, barakk, lassú*. De általában hűségeen tolmácsolja a hexametert:

„úgy irom itt a homályban a verset, mint ahogy élek ...”

„s várja a véget, a sűrű homályba bukót, a csodákat.”

Tudja, hogy a költő megrendítő elesettségéből fölszárnyaló emberséghez szorosan, szervesen hozzátartozik a két és fél évezred humánus tartalmú alkotásainak hangulati képzettársítás-áradatával átítatott versforma.

A huszonöt éve halott Radnótihoz, a szépséghez és emberséghez úgy marad hű a versmondó, ha az alkotás szövegét megbízható kiadásokban ellenőrzi, és ha az előadásra kerülő költeményt nemcsak tartalmilag elemzi gondosan, hanem formai, verstani vonatkozásában is.

JEGYZETEK

E tanulmány a Magyar Nyelvtudományi Társaság szegedi csoportjának 1964. december 16-i felolvasó ülésén elhangzott előadásom átdolgozott szövege.

- [1] ERRE I. SAUVAGEOT, AURÉLIEN: Balassa Eml. 326—9; ÚJVÁRI LAJOS: Nyg. LXXXI, 158—64; SZILÁGYI FERENC: Nytud. Ért. 58. sz. 547—51.
- [2] Hasonló nézeteket vall Szilágyi Ferenc i. h.
- [3] RÁJNIS JÓZSEF, A magyar helikonra vezérlő kalauz. 1781.; BARÓTI SZABÓ DÁVID, Orthographia- és grammaticabeli észrevételek 1800.; VIRÁG BENEDEK: Tud. Gyűjt. 1818. 5. sz. 48—67; BENKŐ LÓRÁND, Felv. Ir. 331—5.
- [4] ILLYÉS GYULA: Új Írás IV, 1095.
- [5] GÁLDI LÁSZLÓ, Ismerjük meg a versformákat 103—7, 109. stb.
- [6] A magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzata. Bp., 1962. 5—22.
- [7] KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, Abécé. Bp., 1957. 110—1.
- [8] LPX. 3556—3559. sz. lemezek. Méltatása: Népszabadság 1962. július 10.
- [9] Az eredeti prozódiaát esetenként a kritikai kiadásból, ennek hiányában megbízható modern kiadásból állapítom meg.
- [10] Írók a mikrofon előtt. LPX. 1255. jelzésű lemez.
- [11] Qualiton EP. 1624. sz. lemez. Magyar költők 11. sz. Radnóti Miklós.

О РИТМИЧЕСКОЙ СВОБОДЕ

Г. Тёрёк

Poetica licentia и в частности ритмическая свобода поэта — часть познания и служения художественной необходимости. Ритмическую свободу, отличающуюся от прозоидии литературного языка, должны уважать как издатели и типографии, так и чтецы стихотворений. И ритм стихотворения носит определённые информации. Если исполнитель изменяет ритм стихотворения, время слогов, может изменить в большой мере и смысл произведения. Работа всё это доказывает разбором стихотворений, записанных на пластинку.

ÜBER DIE RHYTHMISCHE FREIHEIT

von G. Török

Die poetische Lizenz und darin die rhythmische Freiheit des Dichters bildet einen Teil der Erkenntnis und des Dienstes der künstlerischen Notwendigkeit. Die von der Prosodie der Literatursprache abweichende rhythmische Freiheit soll sowohl von den Herausgebern und den Druckereien, als auch von den die Gedichte Vortragenden geachtet und gewahrt werden. Auch der Rhythmus des Verses ist Träger bestimmter Informationen. Verändert der Vortragende den Rhythmus des Gedichtes, das Zeitmass der Silben, so kann dadurch die Aussage des Werkes in hohem Masse geändert werden. Die Arbeit bekräftigt das Gesagte durch die Analyse von Versrezitationen, die auf Schallplatten aufgenommen wurden.